

Đề bài

Anh/chị hiểu như thế nào về tâm
sự của Nguyễn Khoa Điềm trong
đoạn thơ sau:

“Em ơi em Đất nước là máu xương của mình
Phải biết gắn bó và san sẻ
Phải biết hóa thân cho dáng hình xứ sở
Làm nên Đất nước muôn đời”

(Đất nước — trích Mặt đường
khát vọng, theo Văn học 12, tập
một, tr.249, NXB Giáo dục —
2006)

Bài làm

Trong số các nhà thơ thế hệ chống Mỹ, Nguyễn Khoa Điềm là người rất thành công với giọng thơ trữ tình chính luận thể hiện rõ những tâm tư của thế hệ trẻ đô thị miền Nam. Trường ca “Mặt đường khát vọng” (1971) là tiếng vọng tâm tình của một hồn thơ hòa cùng mạch cảm xúc của dân tộc đứng trước dòng thác lũ thời đại, trong đó chương V “Đất nước” đã gói ghém trọn vẹn tâm tình của thế hệ chống Mỹ:

“Khi ta lớn lên Đất nước đã có rồi

Đất nước có trong những cái “ngày xưa ngày xưa...” mẹ thường hay kể

Đất nước bắt đầu với miếng trầu bây giờ bà ăn

Đất nước lớn lên khi dân mình biết trồng tre mà đánh giặc...”

Giọng thơ thủ thi đã chuyển tải suy ngẫm của nhà thơ về Nhân dân – Đất nước, tiếp nối mạch suy tưởng của thi ca giai đoạn trước. Không những thế, bài thơ còn là lời tâm sự của nhà thơ, đặc biệt là qua những câu thơ:

“Em ơi em

Đất nước là máu xương của mình

Phải biết gắn bó và san sẻ

Phải biết hóa thân cho dáng hình xứ sở

Làm nên Đất nước muôn đời”

Đất nước là một chủ đề xuyên suốt bao trùm lên các tác phẩm trong giai đoạn kháng chiến chống Mỹ cứu nước. Các nhà thơ nhà văn bằng tình cảm công dân đã có nhiều phát hiện mới mẻ độc đáo về Tổ quốc, nhân dân. Tổ quốc thường được soi chiếu từ bình diện lịch sử chống ngoại xâm, được khái quát bằng những hình tượng kỳ vĩ, khai thác triệt để chất sử thi hoành tráng. Trong dòng chủ lưu ấy, Nguyễn Khoa Điềm đã chọn lựa cách thể hiện riêng của mình, bằng trải nghiệm tuổi trẻ, bằng nhiệt tình cách mạng và cả bằng vốn tri thức được đào tạo bài bản từ mái trường xã hội chủ nghĩa, tạo nên chiều sâu của hình tượng Đất nước, hòa mạch thơ chính luận – trữ tình.

Trả lời cho câu hỏi: “Đất nước là gì? Đất nước từ đâu ra?”, nhà thơ đã bắt đầu bằng những kí ức tuổi thơ để hình dung ra một sự tồn tại của Đất nước trong nhận thức và tình cảm tự nhiên nhất của con người. Những vẻ đẹp được khơi lên từ mạch tâm tình, thấm đẫm hơi thở ca dao dân ca, huyền tích sử thi của dân tộc. Cái hay của phần mở đầu chương Đất nước chính là sự xuất hiện của hàng loạt những hình ảnh có ý nghĩa biểu trưng nhưng rất gần gũi:

“Tóc mẹ thì bới sau đầu

Cha mẹ thương nhau bằng gừng cay muối mặn

Cái kèo cái cột thành tên

Hạt gạo phải một nắng hai sương xay giã dần sàng

Đất nước có từ ngày đó...”

Sức gợi từ những hình ảnh đã dựng lên cả một không gian văn hóa truyền thống, mang theo hơi thở tâm tình của ca dao “gừng cay muối mặn xin đừng quên nhau” thấm thía tình nghĩa thủy chung. Mạch nguồn ấy tiếp tục với

quá trình trưởng thành của từng cá nhân, từ thuở cắp sách đến trường đến khoảnh khắc rung động đầu đời. Tất cả đều xuất phát một cách rất tự nhiên, nôn nao ngọt ngào kỷ niệm. Đan xen với khoảnh khắc thời gian không gian hiện tại là sự thức tỉnh của ký ức, cộng đồng, với sự tổng hòa những vẻ đẹp trong đời sống tinh thần, tâm linh của người Việt. Vẻ đẹp quê hương đất nước được tái hiện trong những lời ca dao toát lên lòng tự hào về non sông gấm vóc, về Cha Rồng Mẹ Tiên, gắn với lòng biết ơn tổ tiên đã ăn sâu vào tiềm thức từng người Việt.

Quá khứ, hiện tại, tương lai đã gắn kết trong một ý thức cộng đồng bền chặt, là nguồn sức mạnh và cũng là phẩm chất tâm hồn dân tộc đã được nhà thơ lý giải qua những hình tượng thơ giàu tính thẩm mỹ và hàm chứa mối quan hệ Đất nước – con người Nhân Dân không thể tách rời. Thời gian lịch sử, không gian văn hóa hòa quyện trong mạch thơ đầy ân tình đã phác họa rõ nét dần tượng đài Đất nước. Không chỉ tiếp cận hình tượng trong huyền sử, trong hiện thực đời sống, trong mối quan hệ cá nhân – cộng đồng, Nguyễn Khoa Điềm còn dẫn dắt độc giả trở về với hiện thực trực tiếp của cuộc kháng chiến chống Mỹ, nói lên tiếng nói đầy trách nhiệm của cả một thế hệ chống Mỹ thật sự trưởng thành trong nhận thức và tình cảm:

*“Trong anh và em hôm nay
Đều có một phần Đất nước”*

Ý thơ thật giản dị, không hề gượng ép tình cảm, khi từ mối quan hệ riêng tư để hướng về với quan hệ cộng đồng, dân tộc. Từ thơ độc đáo chính là từ sự mở rộng từ thế giới của “anh và em hôm nay” đến với “mọi người”. Vẻ đẹp Đất nước được phát hiện thêm với những vẻ đẹp “hài hòa nồng thắm” và “vẹn tròn to lớn”. Đó cũng là sự kết hợp hài hòa của lý trí và tình cảm con người thời đại chống Mỹ. Hơn thế nữa, những câu thơ này còn cắt nghĩa cho vẻ đẹp tình yêu của thế hệ trẻ chống Mỹ không hề mất đi vẻ lãng mạn, khi khoảnh khắc cầm tay hiện tại đã nghĩ về thế hệ tương lai, về một ngày thanh bình và sự phát triển của Đất nước với “tháng ngày mơ mộng”. Không dừng lại ở đó, nhà thơ tiếp tục đi sâu vào mối quan hệ Đất nước với tâm hồn của từng con người, giọng thơ tâm tình thâm thúy:

*“Em ơi em
Đất nước là máu xương của mình
Phải biết gắn bó và san sẻ
Phải biết hóa thân cho dáng hình xứ sở
Làm nên Đất nước muôn đời”.*

Nguyễn Khoa Điềm viết nên những câu thơ này bằng tất cả sự trải nghiệm của một người lăn lộn trong phong trào đấu tranh của thanh niên đô thị miền Nam. Nhà thơ đã thay mặt thế hệ mình để phát biểu tâm tư với tinh thần công dân, với nhiệt tình tuổi trẻ. Đó cũng là lời đáp cho câu hỏi mang tính chính luận về sự trường tồn của Đất nước. Đất nước bắt từ chính nhờ ở tinh thần của những con người sẵn sàng dâng bầu máu của tuổi thanh xuân,

biết sống có trách nhiệm với thời đại và đầy khát vọng về tương lai trường tồn của Đất nước.

Có thể nói, đây là một trong những câu thơ hay nhất của đoạn trích “Đất nước”. Cấu trúc của câu thơ cũng theo kiểu suy luận: “Đất nước là máu xương của mình” nêu lên một tiền đề. Từ tiền đề ấy, ta “phải biết... / phải biết...”... “để làm nên Đất nước muôn đời”... Câu thơ giàu chất duy lý nhưng không lên gân mà trở thành lời nhắn nhủ tha thiết. Ở đây, nhà thơ đã sử dụng những từ tượng trưng rất đáng chú ý: “máu xương”, “gắn bó”, “san sẻ”, “hóa thân”, “dâng hiến”, “muôn đời”. Sau rất nhiều suy nghĩ cụ thể về Đất nước, đến đây Nguyễn Khoa Điềm đã khẳng định “Đất nước là máu xương của mình”. Máu xương là sự sống. Người ta chỉ ví một điều gì đó với máu xương khi nó thật sự có ý nghĩa thiêng liêng, thật sự đáng trân trọng. Đất nước là máu xương có nghĩa là đất nước tồn tại như một sự sống và để có sự sống ấy hẳn phải có rất nhiều hy sinh.

Quả đúng như vậy, biết bao con người, bao thế hệ đã ngã xuống cho sự sống còn của Đất nước. Vì thế, mỗi một con người phải biết gắn bó và san sẻ. Gắn bó là yêu thương, quan hệ mật thiết với nhau. Từ sự gắn bó ấy mới có thể san sẻ. San sẻ trách nhiệm, san sẻ niềm vui, niềm hạnh phúc cho nhau. Đất nước vĩ đại nhưng Đất nước là một thực thể sống. Thực thể ấy không phải là sự tập hợp của những cá nhân rời rạc mà là một cộng đồng. Hóa thân cũng có nghĩa là dâng hiến. Nếu như ở thời chiến, người ta dâng hiến cả sự sống của mình thì thời bình, người ta dâng hiến mồ hôi, sức lực cho Tổ quốc. Sự dâng hiến ấy, theo suy ngẫm của nhà thơ, là cuộc hóa thân. Bóng dáng mỗi người đã làm nên bóng dáng quê hương xứ sở, đất nước. Không có sự hóa thân kia làm sao đất nước trường tồn, làm sao có được “đất nước muôn đời”.

Những câu thơ như đi từ chiều rộng đến chiều sâu, từ cộng đồng đến cá nhân, với mục đích như lời nhắn nhủ với thế hệ trẻ về trách nhiệm đối với đất nước. Những câu thơ không hề mang giọng giáo huấn mà như một lời tâm sự, tự nhủ chân thành từ chính đáy lòng tác giả.

Phần mở đầu của chương *Đất nước* được cấu tứ trên cơ sở gắn bó giữa các vẻ đẹp riêng biệt, độc đáo và giàu sức biểu cảm để làm nên vẻ đẹp chung tổng hòa thành hình tượng Đất nước kỳ vĩ và giàu sức thuyết phục với bạn đọc. Nhà thơ đã trữ tình hóa vấn đề mang tính chính luận, nhằm trả lời những câu hỏi lớn mà dân tộc đang phải tìm lời đáp trong cuộc chiến đấu vì lý tưởng độc lập tự do, cuộc chiến đấu của lương tri chống lại thế lực bạo tàn.

Những vần thơ rất đẹp trong *Đất nước* đã vượt qua thử thách của thời gian, tiếp tục tỏa sáng, giúp thế hệ học sinh hôm nay hiểu hơn về thế hệ cha ông trong những ngày tháng hào hùng nhất của dân tộc. Trong thời đại mới, những giá trị của ngày hôm qua góp phần khơi dậy lòng tự hào và ý thức trách nhiệm, tình cảm cho mỗi con người trong khát vọng đưa Đất nước đi xa đến những tháng ngày mơ mộng.